

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА

**Sumy State Pedagogical
University named
after A. S. Makarenko**

ISMA
ANNO 1994

**ISMA University
of Applied Sciences**

**PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT
OF THE TOURISM AND HOSPITALITY
INDUSTRY IN UKRAINE BASED ON THE
EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION**

Scientific monograph

IZDEVNIECĪBA
BALTIJA
PUBLISHING

2023

UDC 338.48(477)(08)
Pr847

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of ISMA University
of Applied Sciences according
to the Protocol No. 5 dated May 30, 2023*

REVIEWERS:

Head of the Editorial Board – **Troian Mariia Yuriivna** – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor at the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Services, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko;

Djakons Romans – Dr.sc.ing., Professor, Academician, President of ISMA University of Applied Sciences;

Zihunova Inna Serhiivna – Candidate of Pedagogic Sciences, Docent, Head of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Services, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko;

Mozghova Daria Rostyslavivna – Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Services, Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.

Prospects for the development of the tourism and hospitality industry in Ukraine based on the experience of the European Union : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2023. 228 p.

© Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko, 2023

© ISMA University
of Applied Sciences, 2023

ISBN 978-9934-26-308-8

Table of Contents

CHAPTER «HISTORY, GEOGRAPHY AND GEOSPATIAL ORGANISATION OF THE WORLD TOURISM INDUSTRY»

Viktoriiia Boiko

HISTORY OF THE DEVELOPMENT AND CURRENT TRENDS OF CRUISE TOURISM AS A PROSPECTIVE SEGMENT OF THE HOSPITALITY INDUSTRY	2
1. The history of the emergence of cruise tourism in the world.....	3
2. Current state and prospects of the development of cruise tourism in a period of uncertainty	14

Yaroslav Marynyak, Nadiia Stetsko

GEOSPATIAL ORGANIZATION OF PILGRIMAGE TOURISM IN THE TERNOPIL REGION	26
1. Formation of tourism database. main pilgrimage objects.....	27
2. Territorial structure of pilgrimage tourism	38

CHAPTER «ORGANISATION OF ACTIVITIES IN THE TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY»

Halyna Shchuka

TERMINOLOGICAL DISCOURSE AROUND TRIPS, WHICH MAIN PURPOSES ARE HEALTH CARE	51
1. Terminological discourse of healthcare travel in the domestic legal field.....	53
2. Terminological discourses of domestic scientists.....	58

CHAPTER «ECONOMICS, MANAGEMENT, MARKETING OF THE TOURISM AND HOSPITALITY INDUSTRY»

Natalia Buntova

TOURISM AND HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS: PROBLEMS AND VECTORS OF DEVELOPMENT	79
1. Problems and vectors of further development of tourism and the hospitality industry	80
2. Customer orientation and technologies for improving the country's tourism brand	85

Ihor Nestoryshen

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM ECONOMY IN THE POST-CONFLICT PERIOD: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND DOMESTIC PERSPECTIVES.....	93
1. The role and place of the tourism industry in the structure of the world economy	95
2. Development of the tourism industry in Ukraine.....	104
3. International experience of restoring the tourism industry in the post-conflict period	108

CHAPTER «INNOVATIVE AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN TOURISM»

Iryna Dydiv

AGRITOURISM CLUSTER AS A TYPE OF INNOVATIVE TOURISM DEVELOPMENT IN RURAL AREAS.....	121
1. The role of clusters in tourism activities.....	122
2. Organization of the agritourism cluster "HorboGory"	131

CHAPTER «SUSTAINABLE TOURISM IN THE CURRENT CONDITIONS OF THE GLOBAL INDUSTRY»

Hanna Haponenko, Anatoliy Parfinenko, Irina Shamara

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM IN POST-WAR UKRAINE AS A PRIORITY DIRECTION OF COMPREHENSIVE RECOVERY OF THE INDUSTRY	144
1. Sustainable development of tourism in numbers: ratings that confirm it.....	147
2. The war in Ukraine and the challenges faced by the domestic tourism industry	151
3. The concept of sustainable development of tourism in Ukraine as the main direction of the post-war recovery of the industry	3

Viktoriiia Patsiuk

EUROPEAN EXPERIENCE IN THE DEVELOPMENT OF MINING TOURISM IN OLD INDUSTRIAL REGIONS AND THE POSSIBILITY OF ITS TESTING IN UKRAINE	166
1. The place of mining tourism among tourist types.....	167
2. Analysing the European experience of mining tourism development.....	171
3. Experience in the development of mining tourism in Ukraine	182

Tetiana Tymoshenko

THE ROLE OF STAKEHOLDER ENGAGEMENT

IN SUSTAINABLE TOURISM MANAGEMENT:

SWEDEN'S EXPERIENCE FOR UKRAINE 194

1. The global concept of sustainable tourism development:
consideration in Sweden and Ukraine 197

2. The model of inclusive management of a tourist destination:
the results of a comparative analysis
of tourist destinations in Sweden and Ukraine 207

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС НАВКОЛО ПОДОРОЖЕЙ, ОСНОВНОЮ МЕТОЮ ЯКИХ Є ПІКЛУВАННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я

Щука Г. П.

*«Health tourism is a concept as ancient as prehistory
and as up-to-date as tomorrow»
(K. Ross¹)*

ВСТУП

Подорожі, основним мотивом яких є піклування про своє здоров'я, відомі зі стародавніх часів. Проте лише в перші десятиліття ХХІ століття вони досягли таких масштабів, які дозволяють нам говорити про початок епохи лікувально-оздоровчого (health) туризму.

Лікувально-оздоровчий туризм демонструє значно більші темпи розвитку, ніж туристична індустрія загалом². Ще в 2011 р. на Глобальному СПА саміті «Wellness Tourism and Medical Tourism» відзначалося, що один із шести доларів, які надходять від світового туризму, поступає саме від лікувально-оздоровчого туризму³. Якраз цей вид туризму першим оговтався від наслідків COVID-19. У 2022 р. світовий ринок оздоровчого туризму оцінювався вже в 838,78 млрд доларів США при середньорічному темпі зростання 10,17%⁴, ринок медичного туризму – 32,02 млрд та 11,1%⁵.

Україна, потерпаючи від російської агресії, як ніяка інша держава світу зацікавлена у попередженні втрат та відновленні людського капіталу. Лікувальна, реабілітаційна та оздоровча допомога

¹ Ross K. Health tourism: An overview (HSMIAI Marketing Review). 2006. URL: <https://www.hospitalitynet.org/editorial/4010521.html> (дата звернення 09.04.2023)

² Popescu L., Bădiță A., Șoșea C. Present and perspectives for health tourism – spa services in Romania. *Forum geografic. Studii și cercetări de geografie și protecția mediului*. 2014. Vol. XIII. Issue 2. PP. 242–248. URL: <http://dx.doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2014.186.d> (дата звернення 09.04.2023).

³ Vrkljan S., Hendija Z. Business performance of health tourism service providers in the Republic of Croatia. *Acta Clin Croat*. 2016. Vol. 55. PP. 79–86. DOI: <https://doi.org/10.20471/acc.2016.55.01.12>

⁴ Global Wellness Tourism Market Research Report. 2023. 180 p. URL: <https://www.insightanalytics.com/report/wellness-tourism-market/1603> (дата звернення: 09.04.2023).

⁵ Global Medical Tourism Market Report 2023 – Market Forecast, Trends and Strategies. 2023. URL: <https://www.thebusinessresearchcompany.com/press-release/medical-tourism-market-2023> (дата звернення: 09.04.2023).

військовослужбовцям та цивільним громадянам є запорукою її розвитку, політичної та соціально-економічної безпеки. Чільне місце у цьому процесі відводиться лікувально-оздоровчому туризму. Це є загально визнаним фактом, що опосередковано підтверджується кількістю наукових доробок даного спрямування, відкриттям спеціалізації «Медичний туризм» на спеціальності «Туризм і рекреація», введенням ряду освітніх компонентів («Санаторно-курортний туризм», «Лікувально-оздоровчий туризм», «Wellness туризм» та ін.) в освітньо-професійні програми підготовки майбутніх фахівців.

Проте успішному розвитку лікувально-оздоровчого туризму заважає термінологічна невизначеність. Наразі в теорії та практиці вітчизняного туризму для позначення подорожей, основним мотивом яких є піклування про здоров'я, вживаються такі терміни як: оздоровчий туризм, лікувально-оздоровчий туризм, оздоровчо-лікувальний туризм, оздоровчо-відпочинковий туризм, курортно-лікувальний туризм, лікувально-клінічний туризм, лікувальний туризм, медичний туризм, клінічний туризм, лікувально-рекреаційний туризм, спортивно-оздоровчий туризм, санаторно-курортний туризм, санаторно-лікувальний туризм, курортний туризм, діагностичний туризм, стоматологічний туризм, косметичний туризм, холістичний туризм, рекреаційний туризм, реабілітаційний туризм, термічний туризм, термальний туризм, бальнеологічний туризм, велнес туризм, спа-туризм, медичний велнес, медичний спа. І це ще далеко не повний перелік.

Очевидно, що така кількість термінів завелика, вони дублюються, накладаються і створюють плутанину не лише серед студентів та споживачів, але й агентів з просування, працівників державних адміністрацій і, навіть, науковців. Концептуальна плутанина є проблемою і для світової індустрії health tourism, існує брак розуміння і навіть невігластво, що негативно впливає на формування очікувань та переживань туристів, стверджують M. Grénman та J. Rääkkönen⁶.

Мета даного дослідження – на основі аналізу вітчизняного законодавства та доробок науковців окреслити межі такого феномену як подорожі з метою піклування про здоров'я; встановити перелік термінів, які доцільно використовувати для характеристики даного виду туризму та його підвидів; виділити базові ознаки даного виду туризму та визначити його місце відносно інших видів / підвидів туризму.

⁶ Grénman M., Rääkkönen J. Well-being and wellness tourism – Same, same but different? Conceptual discussions and empirical evidence. *Matkailututkimus*. 2015. № 11(1). P. 7–25. URL: <https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/90914> (дата звернення: 09.04.2023).

Дослідження будувалося на основі системно-структурного підходу із застосуванням когнітивного, концептуального та дефініційного аналізу, методики фреймового моделювання.

1. Термінологічний дискурс подорожей з метою піклування про здоров'я у вітчизняному правовому полі

Предметне поле дослідження – подорожі, основним мотивом яких виступає піклування про здоров'я, знаходяться на перетині двох складних систем: туризму та здоров'я. Обидва поняття, і туризм, і здоров'я, є комплексними. Обидва поняття не мають однозначного визначення в силу своєї багатоаспектності та постійної трансформації. Тому звертаємося, насамперед, до нормативно-правової бази, потім – термінологічних словників та результатів наукових досліджень.

Термін «*здоров'я*» в ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначається як «стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад»⁷. Дане трактування повністю співпадає з визначенням, яке надає Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) в Преамбулі до Статуту⁸.

Це визначення, як справедливо зазначають К. Johnston та інші, є «значущим у тому факті, що воно виходить за рамки просто фізичного стану свободи від хвороб і підкреслює позитивний стан буття, що включає психічний та соціальний виміри»⁹. Тобто, в рамках нашого дослідження мова може йти про подорожі за фізичним та / або психічним здоров'ям та / або соціальним благополуччям як хворих людей, так і абсолютно здорових.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про туризм», *туризм* – «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає»¹⁰.

⁷ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2802-ХІІ в редакції від 29.07.2022 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2801-12> (дата звернення: 09.04.2023)

⁸ Преамбула до Статуту (Конституції) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946 р. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_599 (дата звернення: 09.04.2023).

⁹ Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? Research Report: Global Spa Summit. LLC. 2011. 149 p. URL: <https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2018/06/Wellness-Tourism-and-Medical-Tourism-Report-Final.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).

¹⁰ Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. №325/95-ВР в редакції від 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

Загалом погоджуючись з думкою О. Шуплат, що «цей закон тлумачить поняття «туризм» досить звужено і некоректно. В ньому відображається виключно споживча функція»¹¹, ми беремо за основу саме це визначення, оскільки воно, по-перше, є офіційним, тобто пройшло т. зв. стандартизацію термінологічних термінів, по-друге, не суперечить визначенню, яке рекомендує UNWTO: «Туризм – це соціальне, культурне та економічне явище, яке передбачає переміщення людей до країн або місць за межами їх звичного середовища з особистими чи діловими / професійними цілями»¹²; по-третє, предмет нашого дослідження пов'язаний з подорожами, основним мотивом яких є піклування про здоров'я. Мотивація, у свою чергу, «розуміється більшістю науковців як сукупність, система психологічно різномірних факторів, що детермінують поведінку та діяльність людини»¹³, в даному випадку споживача туристичних послуг. Тобто, ми досліджуємо туризм з точки зору забезпечення його споживчої функції.

В Законі України «Про туризм» (ст. 4 «Організаційні форми та види туризму») виокремлюються наступні види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригородницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний тощо¹⁴, проте їхня характеристика не надається.

Очевидно, що законодавцем визначено далеко не всі види туризму, а подані виокремлювалися на основі різних критеріїв: мета поїздки (культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); мисливський); способу пересування (автомобільний), розташування туристичної дестинації (сільський; гірський); демографічних характеристик споживачів (дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів) і т.п. Останнє означає, що вони можуть «накладатися». Тобто, культурно-пізнавальний тур одночасно може бути, наприклад, дитячим, гірським, екологічним. Подорожі, основною мотивацією яких є піклування про

¹¹ Шуплат О. М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4659> (дата звернення: 09.04.2023).

¹² Glossary of tourism terms – UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> (дата звернення: 09.04.2023).

¹³ Петришин Л. Й. Мотивація як провідний чинник формування креативності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Вип. 29. С. 147.

¹⁴ Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. №325/95-ВР в редакції від 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

здоров'я, відрізняються від інших видів туризму своєю метою. Серед усіх названих у Законі видів туризму під цю категорію підпадає лише лікувально-оздоровчий. Для того, щоб визначитися, чи охоплює це поняття увесь спектр подорожей з метою піклування про здоров'я, розглянемо його більш детально.

Як ми відзначали, Закон України «Про туризм» не містить визначення даного терміну. Але, з огляду на законодавче трактування поняття «туризм», можна сформулювати його наступним чином:

лікувально-оздоровчий туризм – це тимчасовий виїзд особи з місця проживання з метою лікування та (чи) оздоровлення без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. Очевидно, що дане визначення недосконале, бо розшифрування поняття «лікувально-оздоровчий» відбувається через терміни «лікування» та «оздоровлення», отже вимагає подальшого уточнення. І ще такий цікавий факт: наявність дефісу (риски) у слові «лікувально-оздоровчий» вказує на складність даного поняття, адже мова може йти як про один вид туризму, який поєднує лікування та оздоровлення, так і про поєднання двох (лікувального та оздоровчого) чи трьох (лікувального, оздоровчого та лікувально-оздоровчого) підвидів.

Спочатку визначимося з термінами «лікування» та «оздоровлення». Пояснення поняття «лікування» у вітчизняних нормативно-правових актах відсутні. Спеціалізовані термінологічні словники визначають його через термін «терапія» (грец. *therapeia* – лікування хвороби або догляд за хворим) – «процес, метою якого є усунення симптомів і проявів того чи іншого захворювання, полегшення патологічного стану або іншого порушення життєдіяльності, нормалізація порушених процесів та одужання, відновлення здоров'я»¹⁵. При цьому, в залежності від методу лікування, визначають наступні види терапії: лікування хворого лікарськими препаратами – фармакотерапія; лікування словом, переконанням, зміна сприйняття або поведінки – психотерапія; фізичними методами впливу або процедурами – фізіотерапія; за допомогою зміни режиму харчування – дієтотерапія; природними курортно-кліматичними чинниками – бальнео- і кліматотерапія; нелікарськими, фізичними чинниками впливу на певні активні точки (точки акупунктури) на поверхні тіла – рефлексотерапія; лікувальними грязями – пелоїдотерапія; лікарськими рослинами та фітопрепаратами – фітотерапія тощо.

Така деталізація потрібна для розуміння, що поняття «терапія» є синонімом до поняття «лікування», і більш загальним по відношенню до

¹⁵ Фармацевтична енциклопедія / гол. ред. В. П. Черних. Київ : МОПІОН, 2010. 1632 с. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2156/terapiya> (дата звернення: 09.04.2023).

поняття «бальнеотерапія», звідси: поняття «лікувальний туризм» і «терапевтичний туризм» – можуть розглядатися як синонімічні і більш загальні по відношенню до поняття «бальнеологічний туризм».

Аналогічно визначаємо співвідношення термінів «медичний туризм» та «лікувальний туризм». Поняття «медицина» (лат. *medicina* – наука лікування, від *medicus* – лікарський, лікувальний), як його тлумачать у спеціалізованих довідниках, пояснюється як «система наукових знань і практичної діяльності, метою якої є зміцнення і збереження здоров'я, подовження життя людини, профілактика й лікування хвороб»¹⁶. Отже, в даному трактуванні воно ширше за поняття «лікування», оскільки передбачає не лише відновлення здоров'я, але і його зміцнення та збереження. Відповідно, лікувальний туризм повинен виступати складовою медичного туризму.

Що стосується поняття «оздоровлення», то воно розглядається лише в Законі України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» і визначається як «комплекс спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, спрямованих на поліпшення та зміцнення фізичного і психічного стану здоров'я дітей, що здійснюються в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку протягом оздоровчої зміни»¹⁷. Якщо поширити поняття «оздоровлення» на будь-якого індивіда, незалежно від віку, і співставити його з поняттям «лікування», між ними простежується чітка різниця: в першому випадку мова йде про зміцнення та поліпшення здоров'я (здоров'я наявне), в другому – про його відновлення (здоров'я відсутнє).

На основі наведених вище визначень також співставляємо поняття «медицина» та «оздоровлення». Оздоровлення передбачає поліпшення та зміцнення психічного та фізичного стану людини не лише за рахунок проведення заходів медичного характеру, тобто, саме поняття ширше за поняття «медицина». Сфера оздоровлення та сфера медицини тісно пов'язані, але не поглинають одна одну. Тому оздоровчий туризм не може розглядатися як підвид медичного туризму, і навпаки.

Відповідно до тих визначень, які затверджені на законодавчому рівні та подаються у спеціалізованих довідниках, ми можемо говорити про існування медичного туризму (має у своєму складі окремий підвид – лікувальний туризм) та оздоровчого туризму.

¹⁶ Фармацевтична енциклопедія / гол. ред. В. П. Черних. Київ : МОПІОН, 2010. 1632 с. URL: <https://www.pharmacyclopedia.com.ua/article/1363/medicina> (дата звернення: 09.04.2023).

¹⁷ Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI в редакції від 02.04.2022 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t080375?an=292&ed=2015_07_14 (дата звернення: 09.04.2023).

Як ми пам'ятаємо, Закон України «Про туризм» виділяє окремим видом лікувально-оздоровчий туризм. Але відсутність визначення даного явища не дає можливість однозначно говорити про його структуру. Тому, «сутність ЛОТ в теорії та практиці туризму визначається двояко: в широкому та вузькому значеннях. Так, у широкому значенні ЛОТ охоплює подорожі з лікувальними, лікувально-оздоровчими та оздоровчими цілями. У вузькому – лише з лікувально-оздоровчими. Тобто, другий варіант не розглядає подорожі з суто лікувальними (отримання медичних послуг) чи суто оздоровчими (відсутність надання медичних послуг) цілями в складі ЛОТ»¹⁸.

Можна було б внести ясність у це питання, розглянувши сутність понять «оздоровча послуга», «лікувальна послуга», «медична послуга», але на законодавчому рівні визначення перших двох термінів відсутне. *Медична послуга*, відповідно до Закону України № 2002-VIII «Про внесення змін...», – «послуга, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою-підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, та оплачується її замовником»¹⁹. Окремим актом²⁰ затверджено ліцензійні умови провадження господарської діяльності з медичної практики.

Звідси: в медичних турах споживач отримує медичні послуги в закладах охорони здоров'я («юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, що забезпечує медичне обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників і фахівців з реабілітації»²¹) або їх надає ФОП, який має відповідну ліцензію. Це стосується і лікувальних турів, оскільки вони є частиною медичного туризму. Натомість, для надання послуг оздоровлення така ліцензія не потрібна, тому що вони здійснюються в закладах оздоровлення та

¹⁸ Шука Г. П., Ковальська Л. В., Гальків Л. І. Визначення змісту та структури лікувально-оздоровчого туризму. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2022. №5. С. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.36477/tourismshospsee-5-11>

¹⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я : Закон України від 06.04.2017 р. № 2002-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

²⁰ Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики : Постанова КМУ від 2.03.2016 р. № 285 в редакції від 16.02.22 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

²¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2802-XII в редакції від 29.07.2022 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2801-12> (дата звернення: 09.04.2023).

відпочинку, які не належать до системи охорони здоров'я. Що стосується лікувально-оздоровчих турів, де споживач отримує як лікувальні, так і оздоровчі послуги, то наявність перших передбачає наявність відповідної ліцензії і дозволяє нам розглядати їх у складі медичного туризму.

2. Термінологічні дискурси вітчизняних науковців

Як відзначалося вище, введення термінів у нормативно-правові акти означає їхню стандартизацію і в значній мірі забезпечує від двозначності в подальшому використанні. Було встановлено, що зміст більшості понять, які характеризують подорожі з метою піклування про здоров'я, законодавством не визначається.

В зв'язку з цим науковцями проводиться величезна робота, в ході якої здійснюється вивчення існуючої теорії та практики; структуризація та систематизація отриманої інформації, її узагальнення; на основі цього – класифікація видів туризму з визначенням місця даного виду / підвиду стосовно інших; присвоєння кожному з виокремлених видів / підвидів назви (дефініції), яка була б однозначною, відповідає його сутності, відрізняла від інших тощо.

Як відомо, при формулюванні поняття спочатку визначаються загальні риси, які характерні для цього класу речей (явищ), а потім – особливості, які відрізняють його від подібних речей цього класу. Визначення може бути стислим (вказується основна відмінність) або розширеним (називаються загальні характеристики та деталізуються особливості).

«Це тонке і своєрідне ремесло. ... Несправедливо критикувати будь-яку дослідницьку групу за їхні зусилля, оскільки визначення завжди потрібно розглядати в рамках структури цілей та підходу авторів»²². Нам невідомі туристичні терміни, у трактуванні яких науковці були б єдині.

Ознайомлення з науковими доробками показує, що формулювання ключових понять традиційно здійснюється наступним чином: спочатку аналізуються існуючі визначення, а потім обирається найбільш оптимальне з точки зору автора або ж пропонується власне. Потреба дати нове визначення детермінована розвитком теорії та практики туризму. Вона реалізується через уточнення та деталізацію існуючого поняття, без зміни його базових характеристик.

Тривалий час вітчизняні дослідники працювали в одному науковому полі з російськими вченими. За відсутності дотримання принципів академічної доброчесності, значна кількість інформації подавалася без посилання на

²² Pearce P., Filep S. & Ross G. Tourists, Tourism and the Good Life. Tourists, tourism and the good life. New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2012. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203845868>

першоджерела, тому встановити авторство іноді буває досить складно. Наразі спостерігається зростання поваги до чужої інтелектуальної власності та результатів досліджень західних науковців. Нажаль, трапляються непоодинокі випадки, коли в результаті перекладу різним за змістом явищам чи процесам присвоюється однаковий термін, або ж, навпаки, одне явище отримує кілька назв, в залежності від позиції того, хто здійснював переклад. Наприклад, поняття «heals tourism» в одних досліджень перекладається як «оздоровчий туризм», в інших – «медичний туризм»; що в першому випадку зближує його з поняттям «wellness tourism», а в другому – «medical tourism». Очевидно, що це значно ускладнює розуміння процесів, які відбуваються. Тому спочатку розглянемо авторські визначення вітчизняних дослідників.

2.1. Подорожі з метою лікування

Почнемо з аналізу поняття «медичний туризм»:

- різновид туризму, головною метою якого є лікування або перебування в медичних установах за межами своєї країни²³;
- форма оздоровчо-лікувального туризму, для якої характерною є організація стаціонарного / амбулаторного розміщення туристів з метою поєднання послуг з лікування певного захворювання і відпочинку²⁴;
- специфічний вид суспільно корисної діяльності, спрямований на надання туристичних послуг лікувального й оздоровчого характеру у формі тимчасового виїзду окремої людини чи групи осіб за кордон²⁵;
- вся низка вужчих та взаємопов'язаних категорій у сфері надання послуг туристам, які приводять до покращення його здоров'я, а критерієм відмінностей медичних послуг для туристів може бути міра медичного втручання (застосування методів діагностики, профілактики або лікування), визначена у законодавчому полі країн²⁶;
- виїзд з постійного місця проживання з метою отримання медичних, оздоровчих, профілактичних і рекреаційних послуг з використанням спеціалізованих медичних і туристських ресурсів²⁷.

²³ Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. С. 238.

²⁴ Малімон В. В. Концептуальні засади формування регіонального ринку медичного туризму. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1. С. 35.

²⁵ Поворозник М. Ю. Міжнародний медичний туризм у формуванні глобального сегменту медичних послуг. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. 2017. № 2–3 (63–64). С. 17.

²⁶ Набока Ю. В. Оптимізація процесів і форм обслуговування медичних туристів. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/81.pdf (дата звернення: 09.04.2023).

²⁷ Ткачук Л. М., Колосова І. В. Медичний туризм: проблеми та перспективи розвитку в Україні та світі. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Географічні науки*. 2021. Т. 2. Вип. 2. С. 15–26.

Ознайомлення з поданими термінами показує, що думки науковців не співпадають навіть у головному – мета подорожі. Якщо одні²⁸ вчені вважають, що в межах медичного туризму можливе лише лікування, то інші²⁹ наголошують на поєднанні лікування та оздоровлення. Це не просто «відсутність уніфікованого змісту медичного туризму»³⁰, це досить суттєве протиріччя, яке означає відмінність у сегментах споживачів, в приналежності закладів розміщення до системи охорони здоров'я, у вимогах до наявності відповідних ліцензій тощо. До того ж, частина науковців³¹ обмежують медичний туризм лише закордонними подорожами.

Аналізуючи ситуацію, Є. Гнедик стверджує, що «певна плутанина у визначенні медичного туризму і його відмежуванні від курортно-оздоровчого на пострадянському просторі значною мірою пов'язана з фактичною відсутністю протягом радянського періоду медичного туризму у його сучасному розумінні. За відсутності такого явища, як медичний туризм, термін «медичний туризм» (а частіше його синонім –

²⁸ Малімон В. В. Концептуальні засади формування регіонального ринку медичного туризму. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1. С. 34–38; Діденко К. Д., Жученко В. Г. Медичний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки*. 2016. Вип. 16 (4). С. 101–105; Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія та практика. Київ. 2018. 128 с.; Давиденко І. В. Особливості кластерної моделі організації діяльності у сфері медичного туризму. *Інтелект XXI*. 2020. № 2. С. 66–69 DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.12>; Набока Ю. В. Оптимізація процесів і форм обслуговування медичних туристів. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/81.pdf. (дата звернення: 09.04.2023).

²⁹ Поворозник М. Ю. Міжнародний медичний туризм у формуванні глобального сегменту медичних послуг. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. 2017. № 2–3 (63–64). С. 16–24; Гнедик Є. С. Правове регулювання господарської діяльності у сфері медичного туризму: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.04. Вінниця, 2020. 238 с.; Паньків Н. Є., Покальчук О. О. Сучасний стан та тенденції розвитку медичного туризму в Львівській області. *Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки*. 2021. № 1. С. 111–121. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-290-1-21>; Ткачук Л. М., Колосова І. В. Медичний туризм: проблеми та перспективи розвитку в Україні та світі. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Географічні науки : науковий журнал*. 2021. Т. 2. Вип. 2. С. 15–26. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4782647>.

³⁰ Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія та практика. Київ, 2018. 128 с.

³¹ Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 334 с.; Діденко К.Д., Жученко В.Г. Медичний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки*. Вип. 16. Част. 4. 2016. С. 101–105; Поворозник М. Ю. Міжнародний медичний туризм у формуванні глобального сегменту медичних послуг. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць*. Одеса : ОНЕУ, 2017. № 2–3 (63–64). С. 16–24.

«лікувальний туризм») був мало поширений і використовувався здебільшого для позначення лікувально-оздоровчого туризму»³².

Цей факт чітко простежується в дисертаційному дослідженні О. Билим, яка посилаючись на роботи російських науковців, визначає медичний туризм як «новий розділ курортної діяльності у якому організація й робота санаторно-курортної галузі розглядається з погляду технології подорожі»³³, та обмеженій кількості авторських визначень поняття «лікувальний туризм». Наразі нам відома лише одна робота, в якій цей вид туризму відокремлюється від медичного і визначається як поїздка, основною ціллю якої «є лікування хворіб та інших відхилень від здорового стану організму»³⁴.

2.2. Подорожі з метою лікування та оздоровлення

Значно більша кількість визначень надається поняттю «лікувально-оздоровчий туризм»:

– подорож, яка здійснюється з метою зміцнення здоров'я і передбачає перебування в санаторно-курортних установах³⁵;

– подорож до курортних місцевостей з метою оздоровлення та лікування³⁶;

– подорож на визначений термін з метою отримання широкого комплексу послуг, які поєднують відпочинок, оздоровлення, лікування та рекреацію³⁷;

– вид туризму, де на основі власних, державних або корпоративних коштів надаються лікувально-діагностичні, реабілітаційні, профілактичні послуги, в місцевостях, відмінних від місця постійного проживання і які володіють необхідними для цього природними, матеріальними і людськими ресурсами з метою превентивних заходів, реабілітації, лікування різних патологій³⁸.

³² Гнедик Є. С. Правове регулювання господарської діяльності у сфері медичного туризму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Вінниця, 2020. 238 с.

³³ Билим О. С. Управління розвитком туризму сфери оздоровлення : дис. ... докт. філ-фії : 073. Херсон, 2021. С. 34

³⁴ Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія та практика. Київ, 2018. С. 9.

³⁵ Мальська М. П., Антолюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. Київ : Знання, 2008. 661 с.

³⁶ Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 29. Ч. 1. С. 181.

³⁷ Брусильцева Г. М. Особливості стратегічного управління розвитком лікувально-оздоровчого туризму на регіональному рівні. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=4506> (дата звернення 09.04.2023).

³⁸ Грабар М. В., Кашка М. Ю., Пригара О. В., Методи використання лікувально-оздоровчого туризму на практиці. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306&6792.2021.15.44> (дата звернення: 09.04.2023).

– подорож до курортних місцевостей з метою поліпшення стану здоров'я людини, відпочинку та реабілітації. Важливою умовою існування цього виду відпочинку є наявність природних ресурсів: мінеральних вод, лікувальних грязей і кліматичних умов, які використовують у процесі лікування різноманітних захворювань³⁹ та інші.

Науковцями однотайно визначається базові характеристики даного напрямку подорожей: поєднання в турпродукті послуг лікування та оздоровлення. При цьому лікування розглядається ними як «комплекс заходів, спрямованих на полегшення, усунення симптомів та проявів діагностованих порушень життєдіяльності, нормалізацію порушених процесів життєдіяльності. *Оздоровлення* – комплекс впливів на організм з ціллю покращення самопочуття і зміцнення здоров'я, що виходить за рамки лікування»⁴⁰.

Кожне з визначень містить ряд уточнень, які стосуються місця перебування туриста (санаторно-курортні установи⁴¹), характеристик туристичної дестинації (курортна місцевість⁴²), ресурсного забезпечення (обов'язковість природних лікувальних⁴³; матеріальних, людських та фінансових⁴⁴ ресурсів) та ін.

³⁹ Чижмодій Я. Лікувально-оздоровчий туризм на Закарпатті: історичні аспекти та сучасний стан розвитку. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. Вип. 1 (26). С. 208–215. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1\(26\).208-215](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1(26).208-215).

⁴⁰ Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія та практика. Київ, 2018. С. 8.

⁴¹ Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. Київ : Знання, 2008. 661 с.; Ковальчук І. В., Ковальчук А. І., Запотоцький С. П., Запотоцька В. А. Лікувально-оздоровчий туризм у Львівській області: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія, Географія, Екологія»*. 2021. № 54. С. 180–194. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-54-14>

⁴² Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 29. Ч. 1. С. 179–189.

⁴³ Мельник Л.В., Батиченко С.П. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. *Часопис картографії*. 2018. Вип. 19. С. 41–48. URL: http://maptimes.inf.ua/CH_19/Ch19_Article4_health-improving-tourism-in-Ukraine.html (дата звернення 09.04.2023); Грабар М. В., Кашка М. Ю., Пригара О. В., Методи використання лікувально-оздоровчого туризму на практиці. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306&6792.2021.15.44>; Чижмодій Я. Лікувально-оздоровчий туризм на Закарпатті: історичні аспекти та сучасний стан розвитку. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. Вип. 1 (26), С. 208–215. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1\(26\).208-215](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1(26).208-215)

⁴⁴ Грабар М. В., Кашка М. Ю., Пригара О. В., Методи використання лікувально-оздоровчого туризму на практиці. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306&6792.2021.15.44> (дата звернення: 09.04.2023).

Окрім науковці підкреслюють, що лікувально-оздоровчий туризм, окрім лікування та оздоровлення, передбачає також відпочинок⁴⁵ та рекреацію⁴⁶.

Аналіз наукових досліджень показує, що вітчизняні вчені здебільшого прирівнюють лікувально-оздоровчий туризм до санаторно-курортного⁴⁷, курортно-лікувального⁴⁸ чи оздоровчо-відпочинкового⁴⁹, використовуючи ці поняття як синоніми. Зупинимося на цьому більш детально.

⁴⁵ Кифяк В. Ф. Організація рекреаційної діяльності в Україні. Чернівці, 2003. 300 с.; Бережна О. О. Стан і проблеми розвитку рекреаційно-оздоровчого комплексу України в період переходу до ринкових відносин. *Економіка України*. 2003. №4. С. 6–19.

⁴⁶ Скабара Р. Передумови та основні напрями інвестування санаторно-курортного господарства Львівської області. 2011. URL: <https://cutt.ly/hXGyCKJ> (дата звернення 09.04.2023); Брусільцева Г. М. Особливості стратегічного управління розвитком лікувально-оздоровчого туризму на регіональному рівні. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL :<http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=4506> (дата звернення: 09.04.2023); Кифяк В. Ф. Організація рекреаційної діяльності в Україні. Чернівці, 2003. 300 с.; Мельник Л. В., Батиченко С. П. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. *Часопис картографії*. 2018. Вип. 19. С. 41–48. URL: http://maptimes.inf.ua/CH_19/Ch19_Article4_health-improving-tourism-in-Ukraine.html (дата звернення: 09.04.2023); Чижмодій Я. Лікувально-оздоровчий туризм на Закарпатті: історичні аспекти та сучасний стан розвитку. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. Вип. 1 (26), С. 208–215. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1\(26\).208-215](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1(26).208-215) та ін.

⁴⁷ Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. Київ : Знання, 2008. 661 с.; Мельник Л. В., Батиченко С. П. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. *Часопис картографії*. 2018. Вип. 19. С. 41–48. URL :http://maptimes.inf.ua/CH_19/Ch19_Article4_health-improving-tourism-in-Ukraine.html (дата звернення: 09.04.2023); Скабара Р. Передумови та основні напрями інвестування санаторно-курортного господарства Львівської області. 2011. URL: <https://cutt.ly/hXGyCKJ> (дата звернення: 09.04.2023); Ковальчук І. В., Ковальчук А. І., Запотоцький С. П., Запотоцька В. А. Лікувально-оздоровчий туризм у Львівській області: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія»*. 2021. № 54. С. 180–194. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-54-14>; Чижмодій Я. Лікувально-оздоровчий туризм на Закарпатті: історичні аспекти та сучасний стан розвитку. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. Вип. 1 (26). С. 208–215. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1\(26\).208-215](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1(26).208-215); Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 29. Ч. 1. С. 179–189.

⁴⁸ Міхо О., Гаврілова Д. Курортно-лікувальний туризм у Закарпатській області. *Регіональний туризм: сучасний стан та шляхи оптимізації*. URL: <https://conf.krok.edu.ua/RT/RT/paper/view/573> (дата звернення: 09.04.2023); Павленко Є. Є., Ільницька Г. С., Павленко В. О. Оздоровчий туризм : навч. посібник для студентів денної форми навчання. Х. : НФаУ. 2021. С. 10; Баєв В. В. Класифікація медичного туризму в умовах глобалізації міжнародного медичного простору. *Наукові праці МАУП*. 2016. Вип. 50(3). С. 124.

⁴⁹ Кузишин А.В., Галицька І.Б., Територіальна організація оздоровчо-відпочинкового туризму в Тернопільській області. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 10. С. 180. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-25>

Санаторно-курортна установа, відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад» – «це заклад охорони здоров'я, що забезпечує надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів курортів (лікувальних грязей та озокериту, мінеральних та термальних вод, ропи лиманів та озер, природних комплексів із сприятливими для лікування умовами тощо) та із застосуванням фізіотерапевтичних методів, дієтотерапії, лікувальної фізкультури та інших методів санаторно-курортного лікування»⁵⁰. Отже, ця установа, по-перше, знаходиться в курортній місцевості, по-друге, забезпечує надання лікувальних послуг, по-третє, надає ці послуги з використанням природних лікувальних ресурсів. Таким чином, зроблені науковцями уточнення не вступають у суперечність між собою, а доповнюють один одного і формують загальну деталізовану характеристику *санаторно-курортного туризму*.

Термін «курортно-лікувальний туризм» отримав свою назву від статусу туристичної дестинації (курорт). «*Курорт* – освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні»⁵¹. Дане визначення є ширшим за поняття «санаторно-курортний туризм», тому що формально допускає надання лікувальних послуг в інших, окрім санаторно-курортних, закладах; проте обмежує географію розташування цих закладів.

На нашу думку, поняття «лікувально-оздоровчий», «санаторно-курортний туризм» та «курортно-лікувальний туризм» можуть розглядатися як синонімічні для радянської доби лікувально-оздоровчого туризму, оскільки, надання послуг лікування, реабілітації, профілактика захворювань та рекреація обмежувалося санаторно-курортними закладами, які традиційно розміщувалися в курортній зоні. Наразі ці послуги надаються також у медичних центрах СПА-готелів та оздоровчих закладів, які не мають прив'язки до природних лікувальних ресурсів.

Незважаючи на позицію окремих науковців, які доводять, що «лікувально-оздоровчий туризм може не бути медичним, а отже, не

⁵⁰ Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад : Постанова КМУ від 11.07.2001 р. №805 в редакції від 11.10.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

⁵¹ Про курорти: Закон України від 1.01.2000 №50 в редакції від 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення 09.04.2023).

передбачати отримання медичних послуг, при цьому оздоровчий ефект досягатиметься через позитивний терапевтичний вплив природних лікувальних чинників, методів спортивної рекреації, дієти, тощо»⁵², ототожнення ЛОТ з оздоровчо-відпочинковим туризмом видається нам неправомірним, наявність послуг лікування є його базовою характеристикою.

Відпочинок як «комплекс спеціальних заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, спортивного характеру, що забезпечують організацію дозвілля, відновлення фізичних і психічних функцій організму, сприяють розвитку духовності та соціальної активності людини»⁵³ у лікувально-оздоровчих турах присутній, але не може замінювати лікування.

Що стосується рекреації як однієї з цілей ЛОТ, маємо зазначити, що на законодавчому рівні *рекреація* визначається як «відновлення за межами постійного місця проживання у визначених згідно із законодавством місцях природно-заповідних територій та об'єктів розумових, духовних і фізичних сил людини, що здійснюється шляхом загальнооздоровчого, культурно-пізнавального відпочинку, туризму, оздоровлення, любительського та спортивного рибальства, полювання тощо»⁵⁴.

Зауважимо, що «з точки зору туриста, як споживача туристичного продукту, саме оздоровча або рекреаційна (латин. – відновлення) функція туризму є пріоритетною»⁵⁵. Отже, всі туристичні подорожі в тій чи іншій мірі мають на меті оздоровлення (рекреацію), і можуть бути об'єднані під загальною назвою «оздоровчий (рекреаційний) туризм».

Як бачимо, в даному випадку, поняття «оздоровлення» зрівнюється з поняттям «рекреація». Проте, враховуючи законодавче визначення, на якому ми зупинялися вище, рекреація спрямована на *відновлення* духовних і фізичних сил людини, тоді як оздоровлення – на їхнє *поліпшення та зміцнення*. Звідси поняття «рекреаційний туризм» та «оздоровчий туризм» – не синонімічні⁵⁶.

⁵² Ткачук Л. М., Колосова І. В. Медичний туризм: проблеми та перспективи розвитку в Україні та світі. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Географічні науки : науковий журнал*. 2021. Т. 2. Вип. 2. С. 15–26. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4782647>

⁵³ Складено нами на основі: Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI в редакції від 02.04.2022 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t080375?an=292&ed=2015_07_14

⁵⁴ Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22.06.2009 р. № 330. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

⁵⁵ Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: підручник / За заг. ред. В. Ф. Орлова. Київ: Грамота, 2006. С. 10.

⁵⁶ Щука Г. П., Ковальська Л. В., Гальків Л. І. Визначення змісту та структури лікувально-оздоровчого туризму *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2022. № 5. С. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.23939/semi2022.02.001>

Можливо, саме через оцю загальність, в науковій літературі досить мало варіантів трактування як рекреаційного туризму, так і оздоровчого. Наявні визначення рекреаційного туризму видаються неоднотайними, оскільки частина науковців⁵⁷ вважає, що це подорож з метою відпочинку, оздоровлення і лікування (наближаючи його до лікувально-оздоровчого); інша⁵⁸ – лише оздоровлення. Проте, якщо виходити з того, що «оздоровчий ефект поділяється на лікувальний (відомий ще з давніх часів) і профілактичний (характерний для більшості сучасних видів відпочинку й туризму)»⁵⁹, позиції науковців вже не виглядають настільки протилежними.

Підсумовуючи результати термінологічного аналізу подорожей з метою лікування та оздоровлення, можна стверджувати, що найбільш загальним терміном для описання цього явища виступає поняття «лікувально-оздоровчий туризм». Базова риса, яка відрізняє цей вид туризму від інших, – профілактика, реабілітація / лікування різної патології та оздоровлення – як мета подорожі. Другою рисою є використання лікувально-оздоровчої інфраструктури та природних лікувальних факторів.

Так як тривалий час послуги лікування в цих турах надавалися лише на базі санаторно-курортних комплексів, поняття «санаторно-курортний туризм», «курортно-лікувальний туризм» використовувалися як синонімічні до лікувально-оздоровчого туризму. Інновації, які відбуваються на світовому ринку лікувально-оздоровчих послуг, змушують вітчизняних науковців переглядати сутність і структуру лікувально-оздоровчого туризму, щоб узгодити теорію та практику, вітчизняну термінологію з міжнародною.

2.3. Подорожі з метою оздоровлення

Перейдемо до розгляду третьої складової подорожей з метою піклування про здоров'я – подорожі з метою оздоровлення, або «оздоровчий туризм». Визначаючи головною метою таких подорожей процес оздоровлення, науковці не сходяться у значенні самого поняття «оздоровлення»: це відновлення психологічних, фізичних ресурсів,

⁵⁷ Живицький О. В. Проблеми і перспективи створення курортно-рекреаційних закладів в українському Причорномор'ї. Сімферополь: Економіка України, 2007. 394 с.; Паньків Н. Є., Покальчук О. О. Сучасний стан та тенденції розвитку медичного туризму в Львівській області. *Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки*. 2021. № 1. С. 111–121. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-290-1-21>

⁵⁸ Павленко Є. Є., Ільницька Г. С., Павленко В. О. Оздоровчий туризм : навч. посібник для студентів денної форми навчання. Харків : НФаУ. В.О. 2021. 114 с.

⁵⁹ Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: підручник / За заг. ред. В. Ф. Орлова. Київ : Грамота, 2006. С. 10.

працездатності людини⁶⁰ чи профілактика певних захворювань⁶¹. Проте, ці дискусії не є концептуальними, тому що визнаючи оздоровлення основною функцією туризму, всі види подорожей можуть розглядатися як оздоровчі. Хоча є думка, що «існуючі види та форми туризму можна розділити на дві основні групи: оздоровчий (активно-руховий туризм, який удосконалює і розвиває рухові здібності і т.д.) і «нездоровий» туризм (як правило, пізнавальний, не пов'язаний з рухами) ... це екскурсійні поїздки на різних видах транспорту тривалістю від декількох годин до декількох днів, в ході яких рухова активність учасників мінімальна, а харчування учасників дуже калорійне»⁶².

Очевидно, що оздоровлення під час подорожі може відбуватися різними способами, що дозволяє виділяти підвиди в структурі оздоровчого туризму. Наприклад, *спортивно-оздоровчий туризм* – «специфічний вид туристсько-рекреаційної діяльності, головна риса якого – активний спосіб пересування (похід), який має на меті ознайомлення з природою, культурою, історією території подорожі, відновлення фізичних, психічних, духовних сил людини, удосконалення туристських знань, умінь і навичок активного відпочинку та рекреації»⁶³.

2.4. Spa- та wellness-туризм

Spa та wellness – відносно нові дефініції у вітчизняній туризмології, які не мають прямих перекладів та вживаються в транслітерації: СПА та велнес.

⁶⁰ Павленко Є. Є., Ільницька Г. С., Павленко В.О. Оздоровчий туризм : навч. посібник для студентів денної форми навчання. Харків : НФаУ. В.О. 2021. С. 10; Шандова Н. В., Билим О. С. Ресурсне забезпечення оздоровчого туризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 31. С. 13. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/31-2018/5.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).

⁶¹ Малімон В. В. Концептуальні засади формування регіонального ринку медичного туризму. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1. С. 35 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2013_1_9 (дата звернення: 09.04.2023); Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. Київ : Знання, 2008. 661 с.

⁶² Канюка С. В., Ліфінський О. П., Ілларіонов М. Ю., Радзецький М. В. Динаміка психофункціональних показників у осіб працездатного віку під впливом пішохідного туризму як засобу фізичної реабілітації. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. 2018. № 2. С. 38–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2018_2_10 (дата звернення: 09.04.2023).

⁶³ Єрко А. Поняття спортивно-оздоровчого туризму та його характерні риси. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. 2013. № 6. С. 184–187. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11173/1/32.pdf> С.185 (дата звернення: 09.04.2023).

Походження терміну *Wellness* неясно⁶⁴. На думку Е. Lanz-Kaufmann⁶⁵, термін походить від староанглійського *Wealnesse*, що було вираженням здоров'я та благополуччя, і отриманий він від злиття слів *wellbeing* і *fitness*. Концепція велнес була представлена в 1959 р. американським лікарем Holbert Dunn. Він був першим, хто заперечував підхід до здоров'я людини, який тоді панував у західних культурах, згідно з яким дослідження людини розділялося на три основні сфери: тіло, передусім турбота лікаря; розум, в значній мірі турбота педагога, психолога і психіатра; і дух, довірений на охорону релігійним наставникам. За словами Н. Dunn, якщо людину не розглядати як ціле, що живе в постійно мінливому загальному середовищі, неможливо досягти «здоров'я високого рівня»⁶⁶. Саме Н. Dunn сформулював основні принципи здорового способу життя⁶⁷: «стан фізичного й душевного благополуччя, прекрасний стан душі та тіла, релаксація, відновлення сил організму через активну оздоровчу діяльність»⁶⁸

Концепція велнес пов'язана з проактивним підходом до здоров'я. Її суть полягає в усвідомленому рішенні змінити свій спосіб життя, щоб збалансувати себе фізично, розумово та духовно⁶⁹. Філософія велнес має давнє коріння (хоча сам термін виник відносно недавно), яке простежується в традиційній китайській медицині, аюрведі, зосереджених на цілісних підходах (таких як йога, медитація, акупунктура, сприяння внутрішній гармонії)⁷⁰, але вона постійно розвивається, доповнюється. Отже, *wellness* – це спосіб життя,

⁶⁴ Glass E. H. El Turismo de Salud desde el Enfoque Sistémico: Aplicación a la Provincia de Alicante. *Cuadernos de Turismo*. 2021. Vol. 48. P. 123–152 DOI: <https://doi.org/10.6018/turismo.49269>

⁶⁵ Lanz-Kaufmann E. *Wellness: Tourismus*. Universität Bern. 2002. P. 19.

⁶⁶ Joppe M. One country's transformation to spa destination: The case of Canada [Special section]. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2010. Vol. 17. P. 117–126. DOI: <https://doi.org/10.1375/jhtm.17.1.117>

⁶⁷ Popescu L., Bădiță A., Șoșea C. Present and perspectives for health tourism – spa services in Romania. *Forum geografic. Studii și cercetări de geografie și protecția mediului*. 2014. Vol. XIII. Issue 2. P. 242–248. DOI: <http://dx.doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2014.186.d> (дата звернення: 09.04.2023).

⁶⁸ Устименко Л., Булгакова Н. Розвиток *wellness*-туризму та його вплив на трансформацію туристичної індустрії України. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія Туризм*. 2019. № 2(1) С. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.1.2019.173023>

⁶⁹ Yanthya P. S., Sri Ariyantib N. N., Rahyuda I. *Wellness Tourism as a Tourist Attraction in Bali*. URL: <http://erepo.unud.ac.id/id/eprint/11143/1/bb169ecc679962ce3a3a8ae1d67c59a1.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).

⁷⁰ Tataru R., Mares P. V. *The Wellness Stew*. – Aalborg University. 2017. 96 p.

орієнтований на оптимальне здоров'я та баланс тіло-розум-дух; інтеграція життя особистості, суспільства та природи.

Суперечності у визначенні сутності велнес-туризму відсутні: це подорож зберегти або покращити фізичне, психологічне, духовне чи емоційне благополуччя (wellbeing). Проте, погляди науковців не співпадають під час класифікації: одні вчені⁷¹ зараховують велнес-туризм до оздоровчого туризму, оскільки подорож базується на «своєрідній системі оздоровлення, що дозволяє досягти емоційної і фізичної рівноваги в умовах сучасного урбанізованого життя»⁷², другі⁷³ – до лікувально-оздоровчого, треті⁷⁴ вважають за доцільне досліджувати його лише у поєднанні зі спа-туризмом, застосовуючи термін «spa&wellness» туризм.

Ще більш заплутана ситуація у вітчизняних науковців з трактуванням терміну «SPA-туризм». Сутність СПА-послуг у різних частинах світу різняться, тому при перенесенні їх на вітчизняний ґрунт, створюються дивовижні гібриди. Так, у більшості європейських країн переважають традиції німецької школи курортології, де SPA (з лат. Sanus per Aquam – здоров'я через воду) означає метод фізіотерапії, пов'язаний з термальною водою. Тоді як у ряді країн (наприклад, США) spa-послуги надаються і без використання термальної води.

У сучасному розумінні SPA-туризм – це подорожі з метою отримання комплексу індивідуальних оздоровчо-відновлюваних процедур, спрямованих на фізичну і душевну релаксацію. Це можуть бути окремі spa-послуги чи spa-комплекс з програмою водолікування, фітнес-,

⁷¹ Шука Г. П., Сокол Т. Г., Безрученок Ю. В. Wellness-туризм як інноваційна форма оздоровчого туризму. *Управління інноваційним процесом в Україні: напрями розвитку* : тези доповідей IX Міжн. наук.-практ. конф-ції. Львів, 2022. С. 87–88; Галасюк С. Концептуальні підходи до визначення терміну «лікувально-оздоровчий туризм». *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-8>.

⁷² Холявка В. З., Лешко Х. С., Мочульська О. М., А. О. Кухтій Сучасні аспекти, фактори впливу і перспективи розвитку медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2019. № 1. С. 25–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSG_2019_1_6. (дата звернення: 09.04.2023).

⁷³ Мочульська О. М. та ін. Сучасні тенденції, детермінанти та перспективи розвитку медичного та лікувально-оздоровчого spa- та wellness-туризму в світі. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2019. № 3 (81). С. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2019.3.10593>; Устименко Л., Булгакова Н. Розвиток wellness-туризму та його вплив на трансформацію туристичної індустрії України. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2019. № 2(1). С. 49–59.

⁷⁴ Шаповалова О. О., Сапа Ю. А. Сучасні тенденції у розвитку «spa» і «wellness» туризму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2013. № 1042, Вип. 1. С. 154–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2013_1042_1_36 (дата звернення: 09.04.2023).

дієтичними програмами, програмами по омолодженню шкіри обличчя та тіла тощо.

Порівнюючи відносно нові у вітчизняній туризмології напрямки SPA-туризм та wellness-туризм, відзначаємо, що поняття «SPA-туризм» охоплює як оздоровчий (wellness), так і лікувально-оздоровчий (санаторно-курортний) туризм. Це пояснює практику застосування терміну «spa» як по відношенню до інноваційної «spa&wellness» концепції, так і до концепції традиційного санаторно-курортного туризму. Тому поняття SPA-туризм та wellness-туризм не синонімічні⁷⁵.

ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз основних вітчизняних нормативно-правових актів, якими регулюються подорожі з метою піклування про здоров'я, дає нам можливість зробити наступні висновки: увесь спектр подорожей, основною мотивацією яких є піклування про здоров'я, розглядається під узагальнюючим терміном «лікувально-оздоровчий туризм»; лікувально-оздоровчий туризм поєднує в собі два види туризму: медичний та оздоровчий; медичний туризм має у своєму складі як мінімум два підвиди: лікувальний та лікувально-оздоровчий туризм; діяльність з організації лікувальних та лікувально-оздоровчих турів здійснюється у двох сферах: охорони здоров'я та туризму, оскільки передбачає надання як туристичних, так і лікувальних (медичних) послуг; діяльність по формуванню та реалізації подорожей з оздоровчою метою здійснюється лише в сфері туризму, оскільки не передбачає надання лікувальних (медичних) послуг.

Аналізуючи наукові доробки даної тематики, ми можемо стверджувати, що найбільш розробленим вітчизняними вченими був термін «лікувально-оздоровчий туризм», синонімом до якого були такі поняття, як «санаторно-курортний туризм», «курортно-лікувальний туризм» і, значно менше, «лікувальний / медичний туризм», що пояснювалося радянською традицією санаторно-курортного лікування і відсутністю медичного туризму як явища.

Поняття «рекреаційний туризм» та «оздоровчий туризм» у більшості випадків розглядалися як об'єднуючі для інших видів туризму за рахунок того, що оздоровча / рекреаційна функція вважається основною функцією туризму, звідси оздоровлення / рекреація – одна з цілей

⁷⁵ Щука Г.П., Сокол Т.Г., Безрученков Ю.В. Wellness-туризм як інноваційна форма оздоровчого туризму. Управління інноваційним процесом в Україні: напрями розвитку : тези доповідей ІХ Міжн. наук.-практ. конф-ції. Львів, 2022. С. 87–88.

подорожі. Терміни Спа-туризм та велнес-туризм з'явилися в практиці та теорії туризму лише останнім часом і також потребують узгодження.

В результаті інноваційних процесів, які відбуваються на світовому туристичному ринку, в тому числі в сегментах надання послуг лікування та оздоровлення, більшість наведених вище дефініцій перебувають на стадії переосмислення.

АНОТАЦІЯ

Оздоровчий туризм є одним із способів відновлення людського капіталу та запобігання його втраті. Україна зазнає значних втрат від російської агресії. Оздоровчий туризм є одним із шляхів забезпечення її подальшого розвитку, політичної, соціальної та економічної безпеки. *Мета статті* – на основі аналізу вітчизняного законодавства та здобутків науковців окреслити межі такого явища, як подорожі з метою лікування, встановити перелік термінів, які доцільно використовувати для характеристики даного виду туризму та його підвидів; виокремити його основні ознаки та визначити його місце по відношенню до інших видів/підвидів туризму. *Методологія дослідження* ґрунтується на системно-структурному підході з використанням методів когнітивного, концептуально-дефінітивного аналізу та моделювання. *Результати дослідження* показали, що термінологічна невизначеність у сфері оздоровчого туризму значною мірою пов'язана з недосконалістю правового законодавства, яке не містить стандартизованого значення більшості визначень. Відповідно, вітчизняні науковці, не маючи можливості апелювати до нормативних актів, визначають терміни на власний розсуд, посилаючись на не завжди коректні переклади наукових праць іноземців. *Практичне значення* дослідження полягає у визначенні предметного поля оздоровчого туризму, його основних ознак, структури та місця по відношенню до інших видів туризму. *Цінність/оригінальність*. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму відбувається в межах правового поля, тому значення термінів необхідно надавати з урахуванням існуючої нормативно-правової бази. Відсутність низки позицій у законодавстві спонукає науковців формулювати та подавати відповідні пропозиції.

Література

1. Glass E. H. El Turismo de Salud desde el Enfoque Sistémico: Aplicación a la Provincia de Alicante. *Cuadernos de Turismo*. 2021. Vol. 48. P. 123–152. DOI: <https://doi.org/10.6018/turismo.49269>

2. Global Medical Tourism Market Report 2023 – Market Forecast, Trends and Strategies. 2023. URL: <https://www.thebusinessresearchcompany.com/press-release/medical-tourism-market-2023> (дата звернення: 09.04.2023).
3. Global Wellness Tourism Market Research Report. 2023. 180 p. URL: <https://www.insightanalytics.com/report/wellness-tourism-market/1603> (дата звернення: 09.04.2023).
4. Glossary of tourism terms – UNWTO. URL: <https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms> (дата звернення: 09.04.2023).
5. Grénman M., Rääkkönen J. Well-being and wellness tourism – Same, same but different? Conceptual discussions and empirical evidence. *Matkailututkimus*. 2015. № 11 (1). P. 7–25. URL: <https://journal.fi/matkailututkimus/article/view/90914> (дата звернення: 09.04.2023).
6. Johnston K., Puczkó L., Smith M. & Ellis S. Wellness Tourism and Medical Tourism: Where Do Spas Fit? *Research Report: Global Spa Summit. LLC*. 2011. 149 p. URL: <https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2018/06/Wellness-Tourism-and-Medical-Tourism-Report-Final.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).
7. Joppe M. One country's transformation to spa destination: The case of Canada [Special section]. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 2010. Vol. 17. P. 117–126. DOI: <https://doi.org/10.1375/jhtm.17.1.117>
8. Lanz-Kaufmann E. Wellness: Tourismus. Universitat Bern. 2002. P. 19.
9. Pearce P., Filep S. & Ross G. Tourists, Tourism and the Good Life. Tourists, tourism and the good life. New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2012. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203845868>
10. Popescu L., Badia A., oea C. Present and perspectives for health tourism – spa services in Romania. *Forum geografic. Studii i cercetari de geografie i protecia mediului*. 2014. Vol. XIII. Issue 2. P. 242–248. DOI: <http://dx.doi.org/10.5775/fg.2067-4635.2014.186.d> (дата звернення: 09.04.2023).
11. Ross K. Health tourism: An overview (HSMIAI Marketing Review). 2006. URL: <https://www.hospitalitynet.org/editorial/4010521.html> (дата звернення: 09.04.2023).
12. Tataru R., Mares P. V. The Wellness Stew. Aalborg University. 2017. 96 p.
13. Vrkljan S., Hendija Z. Business performance of health tourism service providers in the Republic of Croatia. *Acta Clin Croat*. 2016. Vol. 55. P. 79–86. DOI: <https://doi.org/10.20471/acc.2016.55.01.12>
14. Yanthya P. S., Sri Ariyantib N. N., Rahyuda I. Wellness Tourism as a Tourist Attraction in Bali. URL: <http://erepo.unud.ac.id/id/eprint/11143/1/bb169ecc679962ce3a3a8ae1d67c59a1.pdf> (дата звернення 09.04.2023).

15. Басв В. В. Класифікація медичного туризму в умовах глобалізації міжнародного медичного простору. *Наукові праці МАУП*. 2016. Вип. 50(3). С. 119–125.

16. Безкоровайна Л. Управління проектами гостинності: ціноутворення, маркетингові стратегії, якість туристичних послуг. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2021. № 10 (20). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-10\(20\)-13](https://doi.org/10.33296/2707-0654-10(20)-13)

17. Бережна О.О. Стан і проблеми розвитку рекреаційно-оздоровчого комплексу України в період переходу до ринкових відносин. *Економіка України*. 2003. № 4. С. 6–19.

18. Билим О. С. Управління розвитком туризму сфери оздоровлення : дис. ... докт. філ-фії : 073. Херсон, 2021. 233 с.

19. Бондаренко М. П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму. *Економічний часопис XXI*. 2012. № 3–4. С. 19–22.

20. Брусільцева Г. М. Особливості стратегічного управління розвитком лікувально-оздоровчого туризму на регіональному рівні. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=4506> (дата звернення: 09.04.2023).

21. Галасюк С. Концептуальні підходи до визначення терміну «лікувально-оздоровчий туризм». *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-8>

22. Гнедик Є. С. Правове регулювання господарської діяльності у сфері медичного туризму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Вінниця, 2020. 238 с.

23. Грабар М. В., Кашка М. Ю., Пригара О. В., Методи використання лікувально-оздоровчого туризму на практиці. *Агроевіт*. 2021. № 15. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306&6792.2021.15.44>

24. Давиденко І. В. Особливості кластерної моделі організації діяльності у сфері медичного туризму. *Інтелект XXI*. 2020. № 2. С. 66–69. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.12>

25. Діденко К. Д., Жученко В. Г. Медичний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : економічні науки*. 2016. Вип. 16 (4). С. 101–105.

26. Єрко А. Поняття спортивно-оздоровчого туризму та його характерні риси. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки*. 2013. № 6. С. 184–187. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11173/1/32.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).

27. Живицький О. В. Проблеми і перспективи створення курортно-рекреаційних закладів в українському Причорномор'ї. Сімферополь : Економіка України, 2007. 394 с.

28. Канюка С. В., Ліфінський О. П., Ілларіонов М. Ю., Радзецький М. В. Динаміка психофункціональних показників у осіб працездатного віку під впливом пішохідного туризму як засобу фізичної реабілітації. *Український вісник медико-соціальної експертизи*. 2018. № 2. С. 38–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2018_2_10 (дата звернення: 09.04.2023).
29. Кифяк В. Ф. Організація рекреаційної діяльності в Україні. Чернівці, 2003. 300 с.
30. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму : навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 334 с.
31. Ковальчук І. В., Ковальчук А. І., Запотоцький С. П., Запотоцька В. А. Лікувально-оздоровчий туризм у Львівській області: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія»*. 2021. № 54. С. 180–194. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-54-14>
32. Кузишин А. В., Галицька І. Б., Територіальна організація оздоровчо-відпочинкового туризму в Тернопільській області. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 10. С. 180–186. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2019-10-25>
33. Малімон В. В. Концептуальні засади формування регіонального ринку медичного туризму. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1. С. 34–38. С. 35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2013_1_9 (дата звернення: 09.04.2023).
34. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Ганич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підруч. Київ : Знання, 2008. 661 с.
35. Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія та практика. Київ, 2018. 128 с.
36. Мельник Л. В., Батиченко С. П. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. *Часопис картографії*. 2018. Вип. 19. С. 41–48. URL: http://maptimes.inf.ua/CH_19/Ch19_Article4_health-improving-tourism-in-Ukraine.html (дата звернення: 09.04.2023).
37. Міхо О., Гаврілова Д. Курортно-лікувальний туризм у Закарпатській області. *Регіональний туризм: сучасний стан та шляхи оптимізації*. URL: <https://conf.krok.edu.ua/RT/RT/paper/view/573> (дата звернення: 09.04.2023).
38. Мочульська О. М. та ін. Сучасні тенденції, детермінанти та перспективи розвитку медичного та лікувально-оздоровчого spa- та wellness-туризму в світі. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2019. № 3 (81). С. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2019.3.10593>

39. Набока Ю. В. Оптимізація процесів і форм обслуговування медичних туристів. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/81.pdf (дата звернення: 09.04.2023).

40. Назаренко І. А., Сімакова О. О., Боднарчук О. А. Сучасні тенденції розвитку spa-готелів України та визначення їх ролі у структурі spa-індустрії. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 5(1). С. 73–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2018_5%281%29__15 (дата звернення: 09.04.2023).

41. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2802-XII в редакції від 29.07.2022 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2801-12> (дата звернення: 09.04.2023).

42. Павленко Є. Є., Ільницька Г. С., Павленко В. О. Оздоровчий туризм : навч. посібник для студентів денної форми навчання. Харків : НФаУ, 2021. 114 с.

43. Паньків Н. Є., Покальчук О. О. Сучасний стан та тенденції розвитку медичного туризму в Львівській області. *Вісник Хмельницького національного університету : Економічні науки*. 2021. № 1. С. 111–121. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2021-290-1-21>

44. Петришин Л. Й. Мотивація як провідний чинник формування креативності майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Вип. 29. С. 146–150.

45. Поворозник М. Ю. Міжнародний медичний туризм у формуванні глобального сегменту медичних послуг. *Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць*. 2017. № 2–3 (63–64). С. 16–24.

46. Преамбула до Статуту (Конституції) Всесвітньої організації охорони здоров'я від 22.07.1946 р. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_599 (дата звернення: 09.04.2023).

47. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я : Закон України від 06.04.2017 р. № 2002-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

48. Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад : Постанова КМУ від 11.07.2001 р. № 805 в редакції від 11.10.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

49. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики : Постанова КМУ від 2.03.2016 р. № 285

в редакції від 16.02.22 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/285-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

50. Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 22.06.2009 р. № 330. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-09#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

51. Про курорти : Закон України від 01.01.2000 № 50 в редакції від 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

52. Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України від 04.09.2008 р. № 375-VI в редакції від 02.04.2022 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t080375?an=292&ed=2015_07_14

53. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 325/95-ВР в редакції від 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>

54. Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2012. Вип. 29. Ч. 1. С. 179–189.

55. Скабара Р. Передумови та основні напрями інвестування санаторно-курортного господарства Львівської області. 2011. URL: <https://cutt.ly/hXGyCKJ> (дата звернення: 09.04.2023).

56. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності : підручник / За заг. ред. В. Ф. Орлова. Київ : Грамота, 2006. 264 с.

57. Терапія. *Фармацевтична енциклопедія* / гол. ред. В. П. Черних. Київ : МОПІОН, 2010. 1632 с. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2156/terapiya> (дата звернення: 09.04.2023).

58. Ткачук Л. М., Колосова І. В. Медичний туризм: проблеми та перспективи розвитку в Україні та світі. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Географічні науки : науковий журнал*. 2021. Т. 2. Вип. 2. С. 15–26. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4782647>

59. Устименко Л., Булгакова Н. Розвиток wellness-туризму та його вплив на трансформацію туристичної індустрії України. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія Туризм*. 2019. № 2(1) С. 49–59. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.1.2019.173023>

60. Федорченко В. К., Пазенок В. С., Кручек О. А. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Київ : Академія, 2013. 368 с.

61. Холявка В. З., Лешко Х. С., Мочульська О. М., Кухтій А. О. Сучасні аспекти, фактори впливу і перспективи розвитку медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2019. № 1. С. 25–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSG_2019_1_6 (дата звернення: 09.04.2023).

62. Чижмодій Я. Лікувально-оздоровчий туризм на Закарпатті: історичні аспекти та сучасний стан розвитку. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2021. Вип. 1 (26). С. 208–215. DOI: [https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1\(26\).208-215](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2021.1(26).208-215)

63. Шандова Н. В., Билим О. С. Ресурсне забезпечення оздоровчого туризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 31. С. 12–16. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/31-2018/5.pdf> (дата звернення: 09.04.2023).

64. Шаповалова О. О., Сапа Ю. А. Сучасні тенденції у розвитку «spa» і «wellness» туризму. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2013. № 1042. Вип. 1. С. 154–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2013_1042_1_36 (дата звернення: 09.04.2023).

65. Шуплат О. М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці. *Ефективна економіка*. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4659>

66. Щука Г. П., Ковальська Л. В., Гальків Л. І. Визначення змісту та структури лікувально-оздоровчого туризму. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2022. № 5. С. 91–97. DOI: <https://doi.org/10.36477/tourismhospsee-5-11>

67. Щука Г. П., Сокол Т. Г., Безрученков Ю. В. Wellness-туризм як інноваційна форма оздоровчого туризму. *Управління інноваційним процесом в Україні: напрями розвитку* : тези доповідей ІХ Міжн. наук.-практ. конф-ції. Львів, 2022. С. 87–88.

Information about the author:

Halyna Shchuka

Doctor of Pedagogical of Sciences, Professor,
Professor of the Department of Geography and Tourism
Ferenc Rakoci II Transcarpathian Hungarian College of Higher
Education
6, Kossuth square, Berehovo, Transcarpathia, 90202, Ukraine

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2023. gada 31. maijs
Tirāža 150 eks.